Biserica Română Unită între rezistenţă şi „unificare religioasă”.

Contribuţii documentare

Ovidiu BOZGAN

Abordarea istoriei postbelice a Bisericii Române Unite se confruntă cu aceleaşi drame, cel puţin ştiinţifice, pe care le are de înfruntat istoriografia postbelică a României. Tratarea caricaturală, cu unele excepţii, a subiectelor postbelice, formarea unor solide prejudecăţi şi cultivarea conştientă a unor amnezii pot constitui tot atâtea motive de descurajare pentru cercetătorii actuali. În plus, cercetarea istoriei Bisericii Române Unite se realizează într-un climat polemic, dominat de dispute confesionale, care poate conduce la tratări partizane, de neacceptat pentru una din părţile aflate în conflict. Simplele declaraţii de obiectivitate nu sunt decât pură ipocrizie. Poate că astăzi singura soluţie ar fi subordonarea istoricului în raport cu sursele inedite care din fericire încep să fie în mod coerent accesibile. Posibilitatea de a fructifica o serie de izvoare inedite ne-au condus la o primă tentativă de a descifra un capitol dramatic din istoria recentă a ţării, unul din războaiele româno-române induse în societatea românească prin instaurarea regimului comunist.

*

* * *

Observatorii evoluţiei problemei Bisericii Române Unite în perioada postbelică au fost preocupaţi în primul rând de destinul ierarhiei greco-catolice care a fost supusă la presiuni sistematice din partea autorităţilor pentru a integra ierarhia ortodoxă, ceea ce ar fi

condus la ralierea durabilă a fidelilor şi clerului inferior [*]. Or comportamentul episcopilor, a colaboratorilor lor precum şi a ierarhiei clandestine (Alexandru Todea ordonat în 1950 pentru mitropolia de Blaj, Ioan Cherteş ordonat pentru dioceza de Cluj-Gherla în 1949, Iuliu Hârţea ordonat pentru dioceza de Oradea în 1949, Ioan Ploscaru ordonat pentru dioceza de Lugoj în 1948, Ioan Dragomir ordonat pentru dioceza de Maramureş în 1950 şi Tit Liviu Chinezu ordonat pentru Vechiul Regat) a fost ireproşabil şi a constituit un model de rezistenţă pentru cei rămaşi în libertate. În pofida condiţiilor grele de detenţie, în pofida promisiunilor tentante, făcute atât de ierarhii ortodocşi cât şi de autorităţi, de a primi demnităţi importante, nu au existat demisii morale. Dincolo de atenţia istoricilor care în mod justificat a fost atrasă de soarta episcopatului unit [1] există o problematică foarte complexă care nu a suscitat până acum cercetări insistente. Politica religioasă a autorităţilor, în special a ministerului cultelor, activitatea Bisericii Ortodoxe Române pentru a consolida absorbţia uniţilor, rezistenţa fidelilor şi clerului greco-catolic inferior, reprezintă tot atâtea direcţii de interes pentru cercetător, care pot fi rezolvate printr-o asiduă frecventare a arhivelor. Acum propunem o simplă schiţare a acestor posibile direcţii de investigare pe baza unor sondaje arhivistice.

Actul de la 1948 era văzut de autorităţile comuniste şi de Biserica Ortodoxă Română ca un fapt definitiv şi irevocabil. Dacă formal Biserica Română Unită încetase să mai existe, dispariţia sa nu era decât o iluzie de care autorii săi vor deveni curând conştienţi. Iniţial a existat o perioadă de euforie când se credea că totul fusese rezolvat. Doar câţiva ani mai târziu ministerul cultelor începea să fie interesat de ceea ce se ascundea dincolo de declaraţiile triumfaliste ale ierarhiei ortodoxe şi ale regimului [2]. Reunificarea confesională de la 1948 era marcată de stigmatul circumstanţelor în care se produsese. Propaganda care justificase suprimarea uniatismului român împrumuta prea puţin din temele clasic ortodoxe şi apela prea mult la termenii războiului rece şi ai luptei de clasă. A existat o tentaţie de a explica necesitatea unificării religioase prin rezolvarea unui conflict social cu conotaţii confesionale, ortodoxia ca o expresie a celor

defavorizaţi în vreme ce uniaţia reprezenta fostele grupuri dominante" exploatatoare", privilegiate material. Acest lucru pare să sugereze raportul privind situaţia unificării în raionul Haţeg din 29 aprilie 1954: „În raionul Haţeg a existat o puternică clasă de moşieri proprietari de pământuri. Desfiinţarea iobăgiei în Ardeal nu i-a ruinat ci doar i-a slăbit (...) Actul revenirii s-a făcut în 1948 cu oarecari frământări, deoarece la Haţeg exista un vicariat greco-catolic iar la Toteşti o mănăstire greco-catolică. Fostul vicar de Haţeg, Romulus Stoica nu a acceptat revenirea şi locuieşte acum la Alba Iulia. (...) Cam jumătate din deservenţii reveniţi au fost declaraţi în 1952 – 1953 chiaburi unii fiind tăiaţi acum de pe liste: ei au avut pământuri, mori, cazane, servitori. Cu ocazia închiaburirii (?) s-au făcut şi unele greşeli: astfel preotul Sigismund Blentea din Hăţegel a fost purtat în lanţuri pe străzi şi în loc să fie izolat el şi-a câştigat compătimirea unei părţi din populaţia revenită". În încheierea raportului împuternicitul concluzionează asupra situaţiei nesatisfăcătoare a unificării confesionale între care pactizarea consilierilor reveniţi de la episcopia Aradului cu populaţia de aici, lipsa unui împuternicit raional dar şi" Componenţa de clasă a preoţilor reveniţi. Cei mai mulţi dintre ei au avut mari averi, au stors şi sudoarea de pe ţărănime. Pierzând acest rai pământesc ei privesc cu ură regimul "[2 bis]. Perspectiva părea seducătoare dar putea duce la declanşarea unui angrenaj incontrolabil, deducându-se din această interpretare un număr mult prea mare de „duşmani" sociali ai regimului. Din nefericire pentru regimul comunist, în opinia curentă a societăţii româneşti, cel puţin din Transilvania, desfiinţarea Bisericii Române Unite reprezenta în primul rând eliminarea unui adversar al comunismului şi aproape deloc consolidarea naţiunii române prin uniformizare confesională.

Desfiinţarea Bisericii Române Unite devenise pentru Biserica Ortodoxă Română unul dintre momentele sale fondatoare şi a fost ritualizat în consecinţă. Anual acest eveniment era celebrat la Alba Iulia şi la Bucureşti cu participarea înaltelor oficialităţi ortodoxe şi a unor funcţionari guvernamentali. La festivităţile din 1951 au participat Nicolae Bălan mitropolitul Ardealului, Vasile Lăzărescu mitropolitul Banatului, Andrei Magieru episcopul Aradului, Nicolae Colan episcopul

Clujului şi Teofil Herineanu (fost greco-catolic) episcop de Huşi. Cuvântările de rigoare au fost ţinute de Traian Belaşcu vicarul mitropoliei de la Sibiu şi de Sabin Truţia, ambii animatori ai grupului de preoţi apostaţi de la Cluj care au organizat aşa-zisul sinod de la 1 octombrie 1948 în care a fost denunţată Unirea cu Roma. Probabil ultimul ţine următoarea cuvântare care reflecta fantasmele regimului, asimilate conştiincios: „Dezbinarea care s-a produs în sânul Bisericii ortodoxe din Ardeal în anul 1700 şi care a luat sfârşit în anul 1948, a fost un act politic al stăpânirii feudale de atunci, o lovitură pe care a dat-o maselor exploatate din Ardeal, curtea vieneză în alianţă cu Vaticanul. Unite prin interese de clasă, cele două curţi, cea imperială şi cea papală, au găsit că una din măsurile pentru a adânci crunta exploatare a iobagilor este dezbinarea lor religioasă. Dezbinarea de la 1700 s-a produs prin amăgirea unui mic număr de preoţi şi de credincioşi care, pe baza unor promisiuni mincinoase, au acceptat aşa-zisa unire cu Roma. Ei au fost împinşi să facă această dezbinare de condiţiile vieţii lor de atunci şi în nădejdea îmbunătăţirii traiului, prin dobândirea unor drepturi şi libertăţi economice, politice şi religioase, drepturi şi libertăţi care nu li s-au acordat însă niciodată. Promisiunile nu s-au ţinut, tocmai pentru că cei care le făcuseră, nu urmăreau prin acest act decât interesele lor de clasă, interese politice şi economice de asuprire şi exploatare. De aceea actul formal săvârşit de preoţii români la 1700 a rămas un simplu contract politic, fără urmări religioase deoarece credincioşii şi preoţii uniţi, au continuat să-şi păstreze legea şi datinile ortodoxe, de la care nu s-au abătut decât foarte puţini vlădici şi clerici din centrele eparhiale. Cu nădejdea refacerii unităţii sale religioase sfărâmate, poporul român din Ardeal a încercat de multe ori să frângă dezbinarea de la 1700, dar lăcomia claselor dominante a menţinut condiţiile de exploatare şi de înrobire. După 1918, clasele exploatatoare din România nu aveau niciun interes să lichideze această dezbinare religioasă. Din contra, Vaticanul s-a înţeles tot aşa de bine şi cu noii exploatatori ca şi cu cei vechi şi astfel s-a ajuns la consolidarea intereselor sale prin cunoscutul Concordat, nu numai în Ardeal, dar şi în restul provinciilor ţării. După eliberarea ţării noastre de eroica armată sovietică, a devenit posibilă răsturnarea orânduirii capitaliste de către masele muncitoare din ţara noastră, iar regimul

exploatatorilor, aliaţi cu Vaticanul a fost definitiv înlăturat. Numai acum într-un stat de democraţie populară, s-au putut crea condiţiile necesare lichidării acestor artificii istorice. Nu este deloc o întâmplare că numai după ce au fost alungate şi ultimele rămăşiţe burgheze din guvern, numai după ce a fost alungată monarhia şi s-a făurit Republica Populară Română, a devenit posibilă şi realizarea reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române. Astăzi oamenii muncii din R.P.R., prezintă noi realizări în toate sectoarele de activitate şi prin aceasta devin mai conştienţi de forţele lor. Ei iubesc şi preţuiesc libertatea pe care au smuls-o prin luptă din ghearele jefuitorilor, iubesc patria care înfloreşte prin munca lor şi urăsc pe toţi acei ce jinduiesc să le pună din nou lanţurile înrobirii şi exploatării. În timp ce îşi încordează forţele pentru construirea unei lumi noi, oamenii muncii veghează la toate uneltirile duşmanilor – fostele clase exploatatoare – ştiind că aceştia nu vor să se împace cu pierderea vieţii lor de huzur din trecut (...) Actul pe care-l comemorăm astăzi are o mare însemnătate pentru B.O.R. dar în acelaşi timp el a fost un pas înainte pe drumul întăririi unităţii de luptă şi de muncă a poporului nostru împotriva duşmanilor înrăiţi ai patriei, a acelora care ar dori să oprească mersul înainte al istoriei. Munca de construire a unei lumi noi şi fiecare realizare importantă, provoacă ura şi furia claselor răsturnate de la noi, sprijinite de urmaşii lui Hitler, şantajiştii bombei atomice, imperialiştii americano-englezi care aspiră la cucerirea şi înrobirea întregii lumi. Noi putem constata cu bucurie că majoritatea preoţilor sunt animaţi de patriotism şi sprijină efortul oamenilor muncii pentru îndeplinirea şi depăşirea planului de stat, în campaniile de însămânţări şi de strângere a recoltelor, şi mai ales în cadrul luptei pentru pace. Conţinutul acestei colaborări stă în faptul că ea este fructul dragostei preoţimii faţă de patrie, dragoste de care sunt animaţi toţi oamenii muncii din scumpa noastră republică populară. Actul de la 21 octombrie 1948 cimentează unitatea Bisericii Ortodoxe Române, creând în acelaşi timp condiţii pentru o mai bună colaborare între Biserică şi stat, pentru dezvoltarea şi progresul scumpei noastre patrii, R.P.R., conştienţi fiind că astfel contribuim la întărirea frontului mondial de luptă pentru pace, în frunte cu marea noastră prietenă Uniunea Sovietică” [3]. Dincolo de consemnele cu caracter sindical şi

adeziunea la isteria pacifistă a acelor ani, vorbitorul, care făcuse mari progrese în asimilarea limbii de lemn, recunoştea indirect că nu toţi preoţii sunt animaţi de cele mai bune intenţii faţă de democraţia populară română şi, pentru cei bine informaţi, era limpede că existau disfuncţionalităţi în realizarea totală a reunificării confesionale.

Aşadar se poate admite existenţa unei rezistenţe din partea greco-catolicilor care fuseseră supuşi unei agresiuni fără precedent în istoria religioasă a ţării. Mişcarea de rezistenţă s-a compus fie din consemnele lansate de ierarhie atât cât a fost posibil dar şi din numeroase atitudini izolate din partea clericilor şi fidelilor, fapt care dovedea profundul ataşament la confesiunea greco-catolică. La 6 iunie 1949 a fost lansată o circulară confidenţială care reglementa reîntoarcerea la Biserica Română Unită a acelora care fuseseră obligaţi prin metode anormale să adere la ortodoxie: Ceva mai târziu au venit de la Capul Bisericii instrucţiuni amănunţite privitoare la reprimirea celor trecuţi (la ortodoxie – n.n.), în vederea ridicării excomunicării şi refacerea unităţii. Cuvântul de ordine în această privinţă este" Se va face uz de clemenţă şi indulgenţă în toate cazurile unde s-a dovedit că au lucrat din frică, se va face uz însă de rigoarea canoanelor, acolo unde s-a dovedit rea voinţă" (...) Iată condiţiile reprimirii: a) Ruperea oricărei legături de subordonare sau de corespondenţă cu Biserica schismatică (deci revenirea la ierarhia de dinainte şi ţinerea legăturilor cu noi). Dacă cere ministerul ceva acte, direct i se pot trimite. b) Nu mai este de lipsă să se informeze despre revenire nicio autoritate, doar credincioşii trebuie să ştie că a fost dezlegat de excomunicare, spre a se apropia de el ca de un preot catolic. Modul de comunicare cu credincioşii îl lăsăm la prudenţa preotului. c) Când va fi întrebat se va mărturisi catolic, bineînţeles cu toate riscurile ce le-ar implica această mărturisire. În urma acestora ar putea rămânea mai mult sau mai puţin, după cum va orândui Dumnezeu împrejurările. d) După ce au intrat în comunitatea Bisericii, preoţii îşi vor dezlega proprii credincioşi de excomunicare în scaunul mărturisirii cu formula cu care au fost dezlegaţi preoţii. e) Preoţii pot fi primiţi numai de preoţii anume delegaţi de ordinariat şi aceştia nu pot subdelega pe alţii. Aceasta pentru a avea evidenţa celor reveniţi. Revenirea se va

face în faţa preotului delegat şi altor doi martori preoţi. Delegatul comunică ordinariatului despre cei reveniţi care încă la rândul lor vor lua legătura cu ordinariatul în cel mai scurt timp (...) Vedem cu ochii ce mare ascendent a avut tăria credinţei noastre în întreaga ţară. Nu s-a bucurat biserica noastră niciodată de o simpatie aşa de mare chiar în ochii celor ce s-au pretat să o lovească. Intelectuali ortodocşi din toate părţile ne exprimă hotărârea de a intra în Biserica noastră pe care o recunosc ca singura adevărată” [4]. Constatările făcute la finalul circularei traduc o stare de spirit care se confirmă de către o personalitate ale cărei reacţii erau reputat contrare catolicismului în general. În însemnările sale personale Onisifor Ghibu nota: „Am aflat de la Gheorghe Tulbure şi de la protopopul unit Simu despre cuvântările episcopului auxiliar Suciu, greco-catolic, în contra comunismului. Se vorbea cu admiraţie despre acest om de mare curaj, pe care nu-l înspăimânta nici epurarea, nici lagărul, nici temniţa, nici moartea. De la Codlea încoace am călătorit cu părintele Dumitru Stăniloae, debarcat nu de demult de la rectoratul Academiei teologice de la Sibiu (...) Vorbind despre cazul episcopului Suciu (...) şi spunându-i că un fost ministru (Caius Brediceanu) revoltat de purtarea ierarhilor şi preoţilor ortodocşi, mi-a zis că după ce se vor mai normaliza lucrurile, toţi ortodocşii trebuie să treacă la uniţi, părintele Stăniloae a răspuns imediat că şi el este de convingerea aceasta. „I-am combătut toată viaţa pe uniţi, dar acum trebuie să declar că îi admir pentru felul în care s-au purtat în toate frământările din aceşti ani din urmă. Ei nu s-au pretat la nicio umilire şi abdicare, că ai noştri”. Stăm bine deci cu ortodoxia [5]. Par bizare notaţiile dezabuzate ale lui Onisifor Ghibu despre confesiunea ortodoxă venite din partea acestui combatant anticatolic: „Ortodoxia noastră practică este o mortificare, nu este o frământare şi o luptă. Cu o altă religie am fi astăzi alt popor. Personal regret că nici luteranii, nici calvinii, nici catolicii nu ne-au putut clinti din inerţia orientală, care ne-a ţinut într-o mare întunecime. Conservatorismul nostru este un mare semn de întrebare, el echivalează cu o inerţie, nu cu o energie” [6].

Rezistenţa greco-catolică a fost mai puternică acolo unde există importante comunităţi catolice iar preoţii catolici asistau spiritual pe

foştii uniţi. Au existat şi forme mai organizate de rezistenţă aşa cum semnalează o notă din 20 martie 1954 elaborată de Ministerul cultelor şi al cărei conţinut trebuia comunicat episcopului Valerian Zaharia, titularul eparhiei de Oradea: „În ultima vreme se constată o încercare de intensificare a activităţii organizaţiilor romano-catolice în părţile Ardealului sub influenţa Vaticanului, care – cu prilejul proclamării anului în curs ca „An Marian" a luat măsuri pentru sporirea activităţii tuturor organizaţiilor catolice din întreaga lume. Astfel în eparhia Oradiei a fost semnalată acţiunea unei asociaţii religioase denumită comun" Ordinul terţiar". Este vorba propriu-zis de un al treilea ordin franciscan, din care fac parte credincioşi laici – bărbaţi şi femei – care alcătuiesc un fel de organizaţie semimonahală cu ramificaţii întinse în toate păturile populaţiei catolice. Este un fel de „Oastea Domnului", cu o mai bună organizare şi cu o activitate mai pronunţată, împletindu-se latura mistică cu cea misionară şi politică a Vaticanului. Membrii acestei asociaţii sunt organizaţi pe unităţi locale în baza unui statut (regulă religioasă), în care sunt specificate formele de primire, îndatoririle lor şi practicile religioase (litania preasfintei inimi a lui Iisus, coroana franciscană, litania lauretană, novene, purtarea scapularilor şi a cingătorilor ş.a.). Primirea în asociaţie se face printr-o slujbă religioasă solemnă, asemănătoare cu aceea de la călugărire; terţiarilor li se impun obligaţii săptămânale, lunare şi anuale; au steaguri pe unităţi locale, pe care le sfinţesc în cadrul unor ceremonii religioase cu concentrări de credincioşi din mai multe localităţi. Terţiarii lucrează direct sub conducerea călugărilor din ordinele la care sunt afiliaţi. Această asociaţie a fost răspândită şi printre foştii greco-catolici şi este pretutindeni sprijinită de către preoţii romano-catolici şi foşti greco-catolici, pentru întărirea rezistenţei în rândurile catolicilor şi foştilor greco-catolici. Membrii ai acestor organizaţii, tineri şi bătrâni, au fost semnalaţi în comunele Valcău şi Plopiş din raionul Şimleu şi în comunele Bănişor (satele Marin şi Pe cei) şi Crasna din raionul Zalău. O activitate deosebită s-a observat în satul Marin, unde terţiarii Maxim Petre, Chirilă Floriţă, Chirilă Oniţa şi Sandor Ion ş.a. păstrează legături strânse cu cercurile catolice din Gherla prin mijlocirea celor două fete ale cantorului Galea Petre din satul Marin, care stau sub influenţa călugărilor catolici de la Gherla. De

asemenea în comuna Valcău acţiunea terţiarilor este sprijinită de preotul revenit Pop Gavrilă, iar în comuna Plopiş a desfăşurat o activitate duşmănoasă bisericii ortodoxe preotul revenit Biluca Miron, care este socotit ca iniţiator al organizaţiilor de terţiari. Aducând cele de mai sus la cunoştinţa conducerii Episcopiei Oradea, împuternicitul regional va stărui pe lângă episcopul Valerian, determinându-l să cerceteze de aproape activitatea ordinului terţiarilor printre foştii credincioşi greco-catolici din eparhia sa şi să întreprindă pe linie bisericească, o acţiune de îndrumare a preoţilor pentru lămurirea credincioşilor asupra adevăratelor scopuri urmărite de conducătorii asociaţiei amintite. Împuternicitul este îndatorat să urmărească cu toată atenţia activitatea acestor organizaţii duşmănoase regimului nostru şi să aducă la cunoştinţa ministerului cultelor constatările sale" [7]. Documentul relevă rolul ministerului cultelor în controlarea şi impulsionarea Bisericii Ortodoxe în condiţiile în care o parte a ierarhiei şi a clerului priveau cu rezervă politica arbitrară a autorităţilor în materie religioasă. Este indiscutabil că o parte a Bisericii Ortodoxe a fost ulcerată de maniera violentă în care s-a realizat unificarea religioasă, în fond o campanie anticreştină, care a creat un precedent periculos. Astfel se explică inconsecvenţele şi indulgenţele manifestate de unii episcopi şi clerici ortodocşi în aplicarea strictă a dispoziţiilor emise de autorităţile comuniste animate de spirit ofensiv.

Eliberarea şi revenirea la 24 martie 1955 a episcopului Aron Márton la conducerea diocezei de Alba-Iulia a contribuit indiscutabil la redresarea morală a catolicilor din România şi la consolidarea tendinţei de rezistenţă din rândul acestora. Acesta este motivul pentru care activitatea episcopului este strict supravegheată şi toate informaţiile recoltate sunt aduse la cunoştinţa ministerului cultelor, înlocuit în martie 1957 cu departamentul cultelor. Într-o de notă de sinteză referitoare la acţiunile episcopului de după eliberarea din detenţie, elaborată la 14 septembrie 1959, se aminteau memoriile lui Aron Márton prin care solicita restabilirea situaţiei Bisericii Catolice aşa cum era aceasta la 30 decembrie 1947, eliberarea din detenţie a episcopilor şi preoţilor catolici (se putea subînţelege că era vorba şi de

cei uniţi). Ceea ce nemulţumea autorităţile erau măsurile disciplinare luate de episcop împotriva preoţilor care manifestaseră prea multă complezenţă faţă de regimul comunist, care participaseră la diverse reuniuni în care se discutase posibilitatea creării unei biserici disidente faţă de Sfântul Scaun [8]. Prin circulara sa din 12 februarie 1958 Aron Márton condamna avortul şi ordona preoţilor din subordine să combată această practică [9]. Mai grav pentru autorităţile comuniste era faptul că Aron Márton luase legătura în cursul deplasărilor sale la Bucureşti cu „elemente reacţionare" cum este cazul lui Zenovie Pâclişanu, un „înfocat militant pentru reînfiinţarea cultului greco-catolic" [10]. Datorită acestei intense activităţi care intra în contradicţie cu interesele autorităţilor de la Bucureşti, în iunie 1957 episcopului Aron Márton i s-a impus domiciliu obligatoriu totuşi „episcopul continua să se menţină pe aceeaşi poziţie de necolaborare cu regimul nostru" [11]. Exemplele care atestă ostilitatea reciprocă dintre episcop şi autorităţile comuniste abundă. Astfel la 17 aprilie 1959 vicarul episcopiei de Alba-Iulia, Ioan Huber, scria Departamentului Cultelor: „Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că cu data de azi am încunoştinţat împuternicitul Regiunii Autonome Maghiare de numirea preotului iezuit Alexandru Horvath din Gherla în postul de paroh la parohia Cluj-Mănăştur în locul preotului Ormai Pavel absent din parohie. Întrucât numitul are domiciliu obligatoriu la Gherla, vă rugăm să binevoiţi a interveni la forul în drept ca să fie scutit de sub domiciliu obligatoriu, eventual în modul ca domiciliul obligatoriu să-i fie stabilit la Cluj" [12]. La scurt timp, la 30 aprilie 1959 împuternicitul Regiunii Cluj Augustin Enea emite un aviz nefavorabil solicitării episcopiei de Alba-Iulia: "Nu suntem de acord cu numirea călugărului iezuit Alexandru Horvath la parohia Cluj-Mănăştur. Numitul este călugăr iezuit cu domiciliul obligatoriu în oraşul Gherla. Este un element cu atitudine duşmănoasă. Deşi nu este recunoscut, funcţionează ca preot la biserica armeano-catolică din Gherla unde postul este vacant. Episcopia ţine ca la parohia Cluj-Mănăştur să fie numit un iezuit, pentru motivul că înainte această parohie a fost a ordinului iezuit. Ori în acest caz ar fi necesară aprobarea specială a departamentului. Clujul fiind declarat oraş închis, nu poate fi nimeni adus aici din altă parte, decât cu aprobări speciale. Credem că singurul

preot romano-catolic care ar putea primi viza de intrare în Cluj ar fi dr. Kajesa Francisc (care fusese sancţionat în 1957 de Aron Márton pentru colaborarea sa cu regimul comunist – n.n.) din Ocna Mureşului care ar fi de acord să fie transferat la parohia Cluj-Mănăştur" [13]. Opinia împuternicitului regiunii Cluj a avut, în mod firesc, ecou la departamentul cultelor care decide prin referatul său din 10 august 1959: „Episcopia romano-catolică din Alba-Iulia (...) a făcut cunoscut conducerii Departamentului Cultelor, că a cerut împuternicitului Regiunii Autonome Maghiare recunoaşterea de funcţionare a preotului iezuit Alexandru Horvath din Gherla, în postul de paroh la parohia Cluj-Mănăştur (...) Având în vedere că împuternicitul regiunii Cluj arată că preotul Alexandru Horvath este un element duşmănos, iar stabilirea lui în Cluj ar produce perturbări nu numai în ceea ce priveşte problema romano-catolică ci şi cea greco-catolică, propunem să nu se ia în considerare cererea episcopiei romano-catolice din Alba-Iulia" [14].

Probleme similare provoacă un alt călugăr iezuit care constituie tema unui referat din 20 octombrie 1959 redactat de Ladislau Vişan: „Din nota direcţiei împuterniciţilor reiese că în satul Fericea, raionul Şomcuţa, regiunea Baia Mare, se afla cu domiciliul obligatoriu călugărul iezuit Ioan Lazăr. Acest călugăr, deşi i s-a pus în vedere de repetate ori să nu se amestece în viaţa credincioşilor, totuşi mărturiseşte, împărtăşeşte, face masluri foştilor credincioşi greco-catolici din sat şi din alte sate. Duminica şi în zilele de sărbători vin la locuinţa sa zeci de bolnavi din localităţile învecinate, pe care îi lecuieşte cu ceaiuri şi rugăciuni. Tovarăşul împuternicit al regiunii Baia Mare propune departamentului să intervină la forurile de resort pentru a se fixa numitului călugăr domiciliu obligatoriu într-o localitate din regiunile unde sunt numai vechi ortodocşi (...) Într-adevăr activitatea desfăşurată de călugărul iezuit Ioan Lazăr din satul Fericea este nesănătoasă, căci atât timp cât acest călugăr va fi acolo, gândul reînfiinţării cultului greco-catolic va fi treaz şi va frământa credincioşii în majoritatea lor reveniţi. Cunoscând efectele tămăduitoare a unor plante de la călugărul iezuit Batay, le foloseşte la vindecarea bolnavilor care vin la el în zilele de sărbători când pe lângă

plante tămăduitoare, le prescrie şi anumite rugăciuni. Atitudinea călugărului Ioan Lazăr este net duşmănoasă faţă de regim, manifestându-se în acest sens chiar în faţa organelor departamentului. Faţă de această situaţie, stând de vorbă cu organele regionale competente şi rugându-le să ia măsuri, mi-au arătat că satul Fericea este greu accesibil şi că în regiunea Baia Mare n-ar avea un loc mai bun pentru izolarea călugărului Ioan Lazăr. Cu toate acestea, cunoscând greutăţile pe care le face sus-numitul călugăr în ceea ce priveşte consolidarea unificării Bisericii Ortodoxe propunem ca să se intervină la ministerul afacerilor interne ca sus-numitului să i se fixeze domiciliu obligatoriu într-o localitate dintr-o regiune unde sunt numai vechi ortodocşi şi unde există o gospodărie colectivă de stat, o întreprindere locală etc. Şi unde încadrându-se în munca productivă ar avea asigurată existenţa. Considerăm că o localitate din Dobrogea sau Oltenia ar fi potrivită în acest scop" [15].

Note

[*] Vezi recenta apariţie Silvestru Augustin Prunduş, Clemente Plăianu, Cei 12 episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma, Cluj, 1999

[1] Ovidiu Bozgan, Diplomaţia franceză despre lichidarea Bisericii Române Unite, în vol. Timpul istoriei. Memorie şi patrimoniu (volum îngrijit de Miron Ciho, Vlad Nistor şi Daniela Zaharia), Bucureşti, 1998, pp. 392 – 423

[2] Abia în mai 1951 autorităţile au luat măsuri pentru colectarea proceselor verbale încheiate în momentul suprimării Bisericii Române Unite cum rezultă din următoarea circulară: „În anul 1948 cu ocazia reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române, în fiecare parohie fostă greco-catolică s-au încheiat procese verbale în care credincioşii respectivi au consemnat revenirea lor la ortodoxie. Aceste procese verbale, semnate de toţi (sic) credincioşii fostului cult, în frunte cu preoţii acolo unde aceştia au revenit, au fost depuse la fostele

primării ale comunelor respective. Tovarăşilor împuterniciţi li se dă sarcina urgentă de a strânge toate aceste procese verbale din regiunea lor şi a le preda episcopiilor respective. Pentru aceasta vor lua contact cu sfaturile regionale şi le vor ruga ca să dea dispoziţii ca toate procesele verbale, de care e vorba, să fie strânse la regiuni. De la regiuni tovarăşii împuterniciţi le vor ridica pe bază de acte scrise, în care se va consemna fiecare proces verbal primit. Se va explica tovarăşilor de la Sfaturile regionale că această măsură are încuviinţarea forurilor lor superioare. Pe baza proceselor verbale primite, fiecare tovarăş împuternicit va alcătui o situaţie precisă, din care să se vadă exact, dacă lipsesc sau nu unele procese verbale. În vederea acestui lucru se vor alcătui pe raioane tabele cu toate satele (sau comunele) în care au existat parohii foste greco-catolice, menţionându-se în dreptul fiecăreia dacă s-a primit sau nu procesul verbal. Pentru alcătuirea exactă a acestor tabele, vor putea fi folosiţi protopopii ortodocşi raionali. Aceste tabele se vor înainta ministerului cultelor. Pentru toate cazurile în care procesele verbale nu se vor găsi, să se ia măsuri prin organele sfaturilor raionale şi regionale, ca să se facă cercetări atente, fie pentru a fi găsite, fie pentru a se afla cum au dispărut. Despre aceste măsuri şi despre rezultatele lor se va raporta detaliat ministerului, care de la caz la caz va da instrucţiuni pentru ce va fi de făcut. Toate aceste procese verbale ce vor fi luate în primire de tovarăşii împuterniciţi vor fi predate episcopiilor în raza cărora intră regiunile respective. Procesele verbale vor fi semnate de primire de episcop şi secretar. Un exemplar din fiecare proces verbal se va înainta ministerului, iar altul va rămâne la episcopii. De întreaga această operaţiune se va păstra toată discreţia, de către toţi câţi vor colabora la îndeplinirea ei (atrăgându-li-se atenţia în acest sens)". Arhiva Departamentului Cultelor (în continuare A.D.C.), Problema 80/1951, vol. nr. 10, f. 2

[2 bis] ibidem., Problema 80/1954, vol. nr. 1, f 81 – 82

[3] ibidem, Problema 80/1951, vol. nr. 10, f. 108 – 110

[4] ibidem., Problema 80 / 1949, vol. nr. 10, f. 3 – 6

[5] Onisifor Ghibu, Pagini de jurnal (1935 – 1963), Bucureşti, 1996, p. 130

[6] ibidem, p. 180

[7] A.D.C., Problema 80 / 1954, vol. nr. 1, f. 56 – 57

[8] Ovidiu Bozgan, România versus Vatican. Persecuţia Bisericii catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze, Bucureşti, 2000.

[9] Regimul comunist de la Bucureşti prin decretul din 25 septembrie 1957 autorizase avortul, cu întârziere faţă de sovietici care liberalizaseră această practică din 1955. La 18 octombrie 1957 Pierre Frânefort, ministrul Franţei la Bucureşti, comentând acest decret, transmitea superiorilor săi: „J' 'ignore quel est le point de vue de L'' Église Orthodoxe. Etant donné sa complaisance envers le régime, je doute d'' ailleurs qu'' elle ose s'' élever contre le nouveau décret". Archives du Ministère des Affaires Étrangères, Z. Europe 1944 – 1960, Roumanie 139

[10] Zenovie Pâclişanu a fost arestat în vara anului 1958 şi a murit datorită condiţiilor de detenţie în noiembrie acelaşi an. vezi Alexandru Raţiu, Persecuţia Bisericii Române Unite, Oradea, 1994, p. 140. După Mircea Păcurariu, Dicţionarul teologilor români, Bucureşti, 1996, pp. 327 – 328, Z. Pâclişanu ar fi murit în 1957.

[11] A.D.C., Problema 86 / 1959, vol. nr. 2/2, f. 38 – 40

[12] ibidem, f. 15

[13] ibidem, f. 12

[14] ibidem, f. 10

[15] ibidem, Problema 86 / 1959, vol. nr. 13/ 1, f. 7